

მაკროეკონომიკური ტენდენციები გარდამავალი პერიოდის საქართველოში

გიორგი ხარშილაძე

საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

გრძელვადიან პერიოდში ეკონომიკური ზრდა და, შესაბამისად სტაბილური ეკონომიკური განვითარება, რამდენიმე ფაქტორზე არის დამოკიდებული. მათ შორის უნდა გამოვყოთ, მაკროეკონომიკური სტაბილურობა, კაპიტალდაბანდებათა მოცულობის ზრდა, კერძო სექტორის განვითარება და ადამიანური კაპიტალი. ყველა ეს ფაქტორი უნდა განვიხილოთ მიკრო და მაკრო დონეზე. მიკრო დონეზე მდგრადი ეკონომიკური ზრდის წინაპირობაა ეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა, რომელიც თავის თავში მოიცავს სამართლებრივი გარემოს არსებობას, კერძო საკუთრების აღიარებას დაცვისა და ხელშეუავლობის პრინციპებით. არსებით როლს თამაშობს ქვეყნის ეკონომიკური სტაბილურობა და სანდოობა. ეკონომიკური განვითარების მაკრო დონის შესაფასებლად ხუთ მთავარი მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი გამოიყენება: შიდა დეფიციტი, საგარეო დეფიციტი, უმუშევრობა, ინფლაცია და ეკონომიკური ზრდის კოეფიციენტი. ამ ხუთი მაჩვენებლიდან საქართველოში შედარებით დადებით ტენდენციებს ეკონომიკური ზრდა და ინფლაცია ასახავს.

საქართველოს მიერ სახელმწიფოებრიობის აღდგენიდან თითქმის მეოთხედი საუკუნე გავიდა... 1989-1990 წლებიდან საქართველო იმყოფება ეკონომიკურ კრიზისში¹. როდის დასრულდება ეკონომიკური განვითარების დონის კრიტერიუმით ეს გარდამავალი პერიოდი და როდის გადააჭარბებს საქართველოს ეკონომიკა მისი საბჭოური მდგომარეობის ისტორიულ მაქსიმუმს

1 მ. ჯიბუტი. პარალელური მმართველობის პრობლემები და ხელისუფლების ევროპიზაციის გამოწვევები ასოცირების ხელშეკრულების განსახორციელებლად-საქართველოს ეკონომიკა, 2014, 1-7 დეკემბერი, №30, გვ.2-3 <https://drive.google.com/file/d/0B4qlyulxo-x9N190MVhEZksxNk0/view?pli=1>

გარდამავალი ეკონომიკის ცალკეული მხარის თავისებურების განხილვა არ იძლევა იმის საშუალებას პირდაპირ ვუპასუხოთ კითხვას: როდის დასრულდება გარდამავალი ხანა, როდის გამოვა ეკონომიკა კრიზისული მდგომარეობიდან და უზრუნველყოფს მოსახლეობის ცხოვრების არსებით გაუმჯობესებას. ამ კითხვაზე პასუხი შეიძლება მოგვცეს მხოლოდ ეკონომიკური განვითარების მდგომარეობისა და ტენდენციების კომპლექსურმა ანალიზმა. ფორმალურად საქართველო გახდა ღია ქვეყანა, რომელსაც ეკონომიკური კავშირები აქვს მთელ მსოფლიოსთან. მაგრამ საქართველოს მცდელობამ, იპოვოს განვითარების თავისი, სრულიად ინდივიდუალური გზა არ უნდა იქცეს, თვითიზოლაციისაკენ სწრაფვად. წინააღმდეგ შემთხვევაში საქართველო ვერ დაიკავებს ღირსეულ ადგილს მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში. ეს, რა თქმა უნდა, არც იმას ნიშნავს, რომ ქვეყნის მთელი ეკონომიკა იჯარით მივცეთ უცხოურ კაპიტალს. მაგრამ წარმატებული განვითარებისათვის საჭირო საქმიანი კონტაქტების მხარდაჭერა, უცხოური კაპიტალის მოზიდვა წარმოების პერსპექტიულ დარგებში — აუცილებელია.

რეალურად ახლადჩამოყალიბებული სახელმწიფო ვერ ახერხებდა, უზრუნველყო სახელმწიფო ფინანსების ქმედითობა და ამოეღო გადასახადები. სახელმწიფო ბიუჯეტის ხვედრითი წილი მთლიან შიდა პროდუქტში უმნიშვნელო იყო. მან 1995 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტის 5% შეადგინა, შემდგომ პერიოდში გაიზარდა, თუმცა 12%-ს ვერ გადააჭარბა. 2004 წლამდე ეს იყო ერთ-ერთი დაბალი მაჩვენებელი მთელ პოსტსაბჭოთა სივრცეში. ამდენად, სახელმწიფოს გააჩნდა სუსტი ფინანსური, ეკონომიკური და ინსტიტუციური შესაძლებლობები საიმისოდ, რომ რაიმე სერიოზული ცვლილება მოეხდინა ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროებში.

ეკონომიკის დაჩქარებულ განვითარებას ხელს უშლიდა ქვეყანაში შექმნილი არამყარი მაკროეკონომიკური სიტუაცია. ეკონომიკის ნორმალური განვითარებისათვის აუცილებელი იყო უდევრიციტო ბიუჯეტი, მაშინ შემოსავლების ხარჯზე შესაძლებელი იქნება არა მარტო მთავრობის ყველა ღონისძიების დაფინან-

სება, არამედ სახელმწიფო ვალის ნაწილის გადახდა და ეკონომიკის საბიუჯეტო სექტორის განვითარება.

ნორმალურ ეკონომიკურ ზრდას ხელს უშლიდა ეკონომიკის არაეფექტიანი სტრუქტურა, ზარალიანი საწარმოების მნიშვნელოვანი რაოდენობა და დანარჩენების დაბალი შემოსავლიანობა. ეს ზღუდავდა წარმოებაში ინვესტირების შესაძლებლობას: საწარმოებს ამისათვის საკმარისი სახსრები არა აქვთ, ხოლო მოსახლეობა დაბალი საპროცენტო განაკვეთის დაწესების პირობებში ანაბრებზე საბანკო სისტემის დანაზოგებს თვითონ ინახავს, რითაც იზღუდება საკრედიტო რესურსების მატების შესაძლებლობა.

სამწუხაროდ, საქართველოში სახელმწიფო აქტიურად არ უჭერდა მხარს საბაზრო გარდაქმნებს, ვერ უზრუნველყოფდა საკუთრების უფლების დაცვას და მოქალაქეთა უსაფრთხოებას, კანონების შესრულებას, რაც იწვევდა მასების უნდობლობას იმ ღონისძიებებისადმი, რომელსაც ატარებს მთავრობა, რაც აფერხებდა სამეწარმეო აქტივობას. დასახელებული ნაკლოვანებების თანდათანობით აღმოფხვრა საშუალებას მისცემდა ქვეყანას განემტკიცებინა პოზიტიური ცვლილებები, უზრუნველყო ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის სტაბილური ტემპების მიღწევა და კეთილდღეობის დონის ამაღლება.

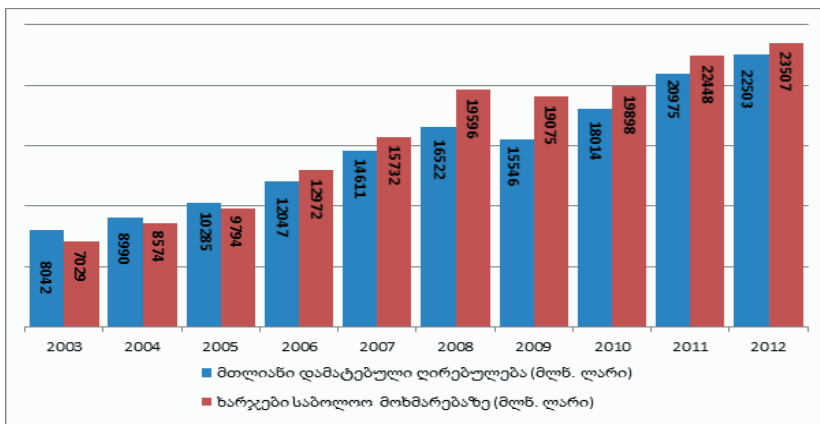
საქართველოს პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდში განხორციელებული რეფორმების მიღწევები პოზიტიურად აისახა საქართველოს ეკონომიკაზე. ამისდა მიუხედავად, უმუშევრობა, სიღარიბე და ინსტიტუციური რეფორმები გადაუჭრელ პრობლემად რჩებოდა. არსებით როლს თამაშობდა საქართველოს ეკონომიკური ზრდისა და ტენდენციების კვლევა. საქართველოში ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მიხედვით მონაცემების გამოქვეყნება 1996 წლიდან ხორციელდება. შესაბამისად, სწორედ ამ წლიდან არის შესაძლებელი ეკონომიკური ზრდის საერთო სურათის შეფასება.

პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებიდან საქართველოში, ფაქტობრივად, ყველაზე გვიან — 1995 წლიდან იწყება მშვიდობიანი სახელმწიფოებრივი მშენებლობა და ეკონომიკის ტრანსფორმა-

ცია. 1995 წლიდან საქართველოს ეკონომიკა გამოდის კრიზისული მდგომარეობიდან, რასაც ხელი შეუწყო ინსტიტუციურმა გარდაქმნებმა. ეკონომიკის ზრდის პიკი იყო 1997 წელი და მშპ-ს ზრდის ტემპმა 10.7% შეადგინა, რაც ყველაზე მაღალი მაჩვენებელია “ვარდების რევოლუციამდე”. შემდგომ ზრდის ტემპი მკვეთრად დაეცა და 1998 წელს რუსეთის საფინანსო კრიზისმა მნიშვნელოვნად შეაფერხა ეკონომიკის განვითარება. 1996 წელს საქართველოს მშპ-მ შეადგინა 3,868.5 მლნ ლარი (3,064.6 მლნ აშშ დოლარი), 1999 წელს — 5,668.7 მლნ ლარი (2,814.1 აშშ დოლარი), 2003 წელს კი — 8,564.1 მლნ ლარი (3,990.8 მლნ აშშ დოლარი).

ცალკე აღებული მთლიანი შიდა პროდუქტის დინამიკა ეკონომიკური განვითარების შეფასებისათვის ნაკლებად გამოსაყენებელია, მით უმეტეს, საქართველოს შემთხვევაში, როდესაც ეკონომიკა სტრუქტურულად არ არის ფორმირებული და მაღალია დეკაპიტალიზაციის ხარისხი. ამ პირობებში “სწრაფი ზრდის ეფექტმა”, შესაძლოა, შეცდომაში შეგვიყვანოს ეკონომიკის განვითარებასთან მიმართებაში.

დიაგრამა 1: საქართველოს ეკონომიკაში შექმნილი მთლიანი დამატებული ღირებულების და მთლიან მოხმარებაზე განეული ხარჯების დინამიკა¹

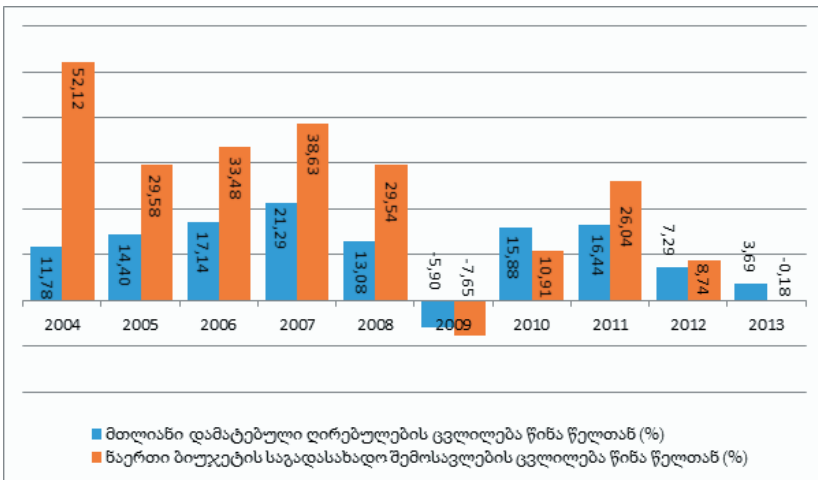

1 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge

დიაგრამა 1-ზე მოცემულია საქართველოს ეკონომიკაში შექმნილი მთლიანი დამატებული ღირებულების და მთლიან მოხმარებაზე განეული ხარჯების დინამიკა, რაც აჩვენებს, რომ საბოლოო მოხმარებაზე განეული დანახარჯების დინამიკა გაცილებით მზარდი იყო და 2006 წლიდან გადააჭარბა დამატებული ღირებულების ზრდის დინამიკას. ეს დიაგრამა აჩვენებს, რომ ქართული ეკონომიკა მოხმარებაზე ორიენტირებული ეკონომიკის ნიშნებს უფრო ავლენდა და ნაკლებად იზრდებოდა ეკონომიკის მწარმოებლურობის უნარი. 2008-2013 წლებში ინფლაციის პრობლემის წინა პლანზე წარმოჩენის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზიც ქართული ეკონომიკის ამ მახასიათებელში უნდა ვეძიოთ.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სახელმწიფო სექტორი არა მარტო ხარჯების თვალსაზრისით ახდენდა ეკონომიკაზე ზეგავლენას, არამედ, ამავდროულად ამ ხარჯების ერთ-ერთ ძირითად წყაროს საბიუჯეტო-საგადასახადო შემოსავლები წარმოადგენდა.

დიაგრამა 3: მთლიანი დამატებული ღირებულებისა და საგადასახადო შემოსავლების ცვლილება წინა წელთან (%)¹

¹ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge

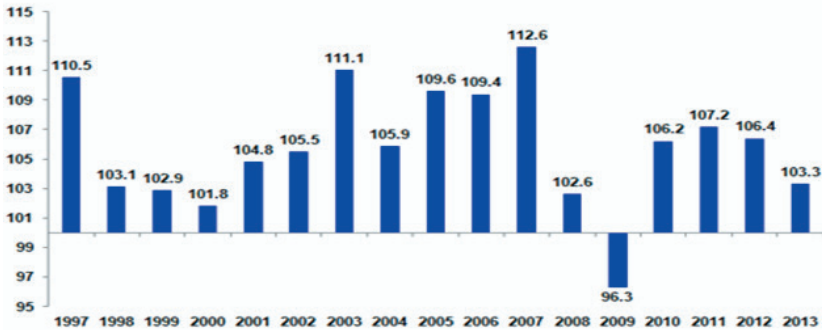
ანალიზი ცხადყოფს, რომ 2004-2013 წლებში ნაერთი ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების ზრდის დინამიკა გაცილებით მაღალი იყო, ვიდრე დამატებული ღირებულების ზრდის დინამიკა. ეს ტენდენცია მყარად შენარჩუნებული იყო 2008 წლის ჩათვლით. 2009-2010 პოსტკრიზისულ წლებში მცირდება დამატებული ღირებულების ზრდაც და საგადასახადო შემოსავლების ზრდის დინამიკაც, კერძოდ, 2009 წელს ორივე ეს მაჩვენებელი უარყოფითია, შესაბამისად, -6% და -8%, 2010 წელს კი დამატებული ღირებულება წინა წელთან შედარებით 16%-ით გაიზარდა, საგადასახადო შემოსავლები კი — 11%-ით. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც სახელმწიფო ყოველწლიურად ეკონომიკიდან გადასახადების სახით იღებს გაცილებით მეტს, ვიდრე იზრდება ეკონომიკის მწარმოებლურობის უნარი. ეს კი, ადრე თუ გვიან, ეკონომიკის დამუხრუჭებასაც იწვევს და საბიუჯეტო პრობლემებსაც. ამის ილუსტრაციაა დიაგრამა 3, სადაც პროცენტულადაა მოცემული დამატებული ღირებულებისა და საგადასახადო შემოსავლების ცვლილებები წინა წელთან შედარებით.

მაკროეკონომიკური და ინსტიტუციური რეფორმების პარალელურად, მთავრობის ძალისხმევა მიმართული იყო ეკონომიკაში კორუფციისა და სახელმწიფო ჩარევის რადიკალური შემცირებისკენ, რასაც საინვესტიციო გარემო უნდა გაეუმჯობესებინა. 2004-2007 წლებში მთლიანი შიდა პროდუქტის საშუალო წლიური მაჩვენებლის ზრდამ შეადგინა 9.3%. ამასთან, ყველაზე მაღალი ორნიშნულიანი ზრდა დაფიქსირდა 2007 წელს და 12.3% შეადგინა¹.

2013 წელს, საქართველოს ნომინალურმა მთლიანმა შიდა პროდუქტმა 26847.35 მილიონი ლარი შეადგინა, ეს მაჩვენებელი აშშ დოლარში 16139.87 შეადგენდა. ერთ სულზე მთლიანი შიდა პროდუქტი 5987.63 ლარი დაფიქსირდა, რომელიც 3599.6 აშშ დოლარია. საქართველოს ეკონომიკა 2003 წლიდან მოყოლებული რეალური ცვლადების მიხედვით გაორმაგდა, ხოლო ნომინალური ცვლადებით 5 ჯერ გაიზარდა. სხვადასხვა სფეროში განხორციელებულმა რეფორმებმა, ინსტიტუციონალური განვითარების

1 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge

დიაგრამა 4: მთლიანი შიდა პროდუქტის რეალური ზრდა¹

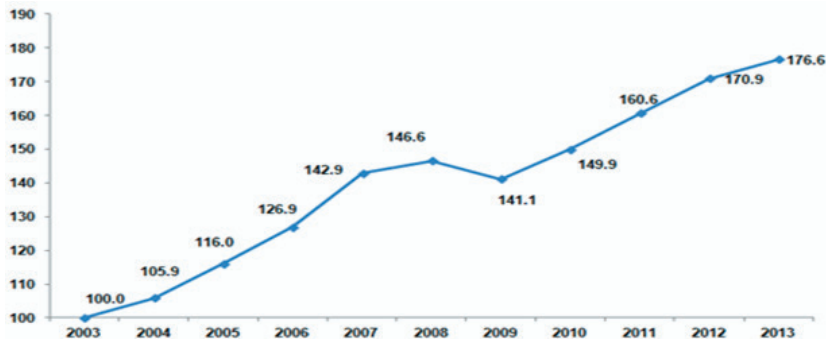
ხელშეწყობამ, 2003 წლის ვარდების რევოლუციამ და მას შემდეგ განხორციელებულმა ფისკალურმა რეფორმებმა მნიშვნელოვანწილად დააჩქარეს ეკონომიკური ზრდის ტემპი (იხ. გრაფიკი 4). ზრდის ტემპი განსაკუთრებით მაღალი იყო 2005, 2006 და 2007 წლებში. ამ ფონზე შეგვიძლია დანამდვილებით ვთქვათ, რომ საქართველოს ეკონომიკას ზრდის საკმაოდ მაღალი ტემპი გააჩნდა, მაგრამ ეს არ იყო საკმარისი საქართველოს ეკონომიკური კეთილდღეობისათვის, რადგან ზრდის ტემპის გარდა უამრავი პრობლემა იყო და არის ქვეყანაში დაგროვილი. ყოველივე ამას დაემატა მსოფლიო ფინანსური კრიზისი და რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის საომარო მდგომარეობა (გრაფიკი 5).

“საფინანსო საქმიანობა” და “ფინანსური შუამავლობის მომსახურების არაპირდაპირი შეფასების” ზრდის ჯაჭვური ინდექსები მაღალი ზრდით ხასიათდება და, შესაბამისად, 490.1% და 362.6%-ია. ეს მიუთითებს ფინანსური სექტორის მასშტაბის მკვეთრ ზრდაზე.

განვითარდა მშენებლობის დარგი და ზრდის ინდექსი შეადგენს 192.2%-ს, რაც უმთავრესად დაკავშირებულია სწორედ საბანკო სექტორის მიერ ამ სფეროში გაცემული კრედიტების მასშტაბის ზრდასთან, ანუ უშუალოდ უკავშირდება ზემოაღნიშნული ფინანსური სექტორების ზრდას. ამავე ჯგუფს შეიძლება მივაკუთვნოთ

1 იხეივ http://geostat.ge/?action=page&p_id=118&lang=geo

დიაგრამა 5: მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ჯაჭვური ინდექსი (2003=100)¹

“ოპერაციები უძრავი ქონებით, იჯარა და მომხმარებლისათვის მომსახურების გაწევა,” რომელთა ზრდის ინდექსიც კიდევ უფრო მაღალია და 292.7%-ს შეადგენს.

მომსახურების სფეროდან აღსანიშნავია “სასტუმროების და რესტორნების” დარგის მკვეთრი ზრდა — 216.7%-ით, რაც მშენებლობასა და ხელისუფლების მხრიდან ტურისტულ ინფრასტრუქტურაზე განსაკუთრებული აქცენტით, ასევე ამ სფეროში ფასების ზრდითაა განპირობებული.

“კავშირგაბმულობის” ზრდა — 276.1%-ით უშუალოდ ამ სერვისის მოხმარების მასშტაბის ზრდის შედეგია. ასევე მკვეთრად გაიზარდა “ვაჭრობა; ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტი” — 195.0%, რაც, მშენებლობის დარგის მსგავსად, გამოწვეულია საბანკო სექტორის მსხვილი საკრედიტო ინექციებით ამ სექტორში. სამივე დარგის ზრდის დინამიკა საქართველოს ეკონომიკის სამომხმარებლო ორიენტაციამაც განაპირობა.

გადამამუშავებელ მრეწველობაში ზრდა ძირითადად ტრადიციული შავი და ფერადი ლითონური წარმოებისა და ქიმიური წარმოების პროდუქციის ზრდასთანაა დაკავშირებული. ამგვარი

1 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური http://geostat.ge/?action=page&p_id=118&lang=geo

ტენდენცია განსაკუთრებით თვალსაჩინო იყო 2008 წლამდე და, თავის მხრივ, განპირობებული იყო მსოფლიოში ლითონურ პროდუქციაზე მოთხოვნისა და, შესაბამისად, ფასების ზრდით. განათლება, ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური უზრუნველყოფის დარგების ზრდა კი, უმთავრესად, ამ მიმართულებებით სახელმწიფო დანახარჯების ზრდითაა განპირობებული.

სოფლის მეურნეობის დარგში საგანგაშო შემცირების ტენდენცია ჩამოყალიბდა და მისი ზრდის ჯაჭვური ინდექსი 2003 წელთან შედარებით მხოლოდ 93.7%-ია, ანუ 2004-2013 წლებში შემცირდა 6.3% -ით.

მშპ-ს დარგობრივი ანალიზის სტრუქტურა ავლენს ქართული ეკონომიკის ზრდის გარკვეულ სურათს. ერთი მხრივ, ფინანსურ სექტორთან დაკავშირებული დარგების: უძრავი ქონების, მშენებლობისა და ვაჭრობის სექტორის გამოკვეთილად მაღალი ზრდა ერთიან კონტექსტშია განსახილველი და ის უშუალოდ უკავშირდება საბანკო სექტორის გაფართოებას, და ნაწილობრივ, პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს. მეორე მხრივ, სახელმწიფო ხარჯების მნიშვნელოვანი როლი მშპ-ს ზრდაში გამოიხატება განათლების, ჯანდაცვის, სოციალური დახმარებისა და მომსახურების კომუნალური სექტორის განვითარების კუთხით.

ლიტერატურა:

1. რევაზ ბასარია – გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკური პრობლემები, თბ., 1995.
2. გარდამავალი პერიოდის საფინანსო-ეკონომიკური პრობლემები საქართველოში / ფინანსების სამეცნ.-კვლევ. ინ-ტი; [სარედ. კოლ.: ი. მესხია (მთ. რედ.) და სხვ.]. - თბ., 1999.
3. ჭითანავა ნოდარ - გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები: [მონოგრაფია] / ნოდარ ჭითანავა; [რედ. რევაზ ბასარია; საქ. ეკონ. სამინ. არსებული ეკონ. და სოც. პრობლემების ს/კ ინ-ტი]. - თბ., 1997.
4. მ.ჯიბუტი - პარარელური მმართველობის პრობლემები და ხელისუფლების ევროპიზაციის გამოწვევები ასოცირების

ხელშეკრულების განსახორციელებლად-საქართველოს ეკონომიკა, 2014, 1-7 დეკემბერი, № 30, გვ.2-3 .

<https://drive.google.com/file/d/0B4qlyulxo-x9N190MVhEZksxNk0/view?pli=1>

5. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური წმმ. გეოსტატ.გე

6. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო წმმ.მოფ.გე

7. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო www.economy.ge

8. საქართველოს ეროვნული ბანკი www.ngb.gov.ge

THE MACROECONOMIC TRENDS IN GEORGIA IN TRANSITION PERIOD

Giorgi Kharshiladze

PhD student of St. Andrew the First-Called Georgian University

Resume

The current world economic crisis, natural economical cycles, growth and decrease trends make a significant impact on the formation of the macroeconomic policy. For overcoming the results of the incorrect macroeconomic policy, it is important to analyze a country's economical potential. In this article there is analyzed and formed the macroeconomic trends in the transition period.